

باسمه تعالی

تأثیر حُسن خُلق همسران بر استحکام بنیان خانواده (از منظر آموزه‌های اسلامی)

زهرا زارعی¹

چکیده

حُسن خُلق یکی از عوامل مهم تحکیم بنیان خانواده است و در منابع اسلامی به عنوان عامل بسیار مؤثری در سازگاری همسران معرفی شده است؛ چنان که توصیه شده است که انسان‌ها باید سعی کنند که از گزینش همسر بد اخلاق بپرهیزند زیرا اخلاق نیکو زندگی را خوشایند و دل‌پذیر می‌کند و اخلاق بد، زندگی را تلخ و سبب عذاب روح می‌شود. خانواده‌ای موفق است که خوش‌رفتاری را در فضای خانه حکم‌فرما کنند این مسئله سبب می‌گردد که زن و شوهر در فضای آرام و لذت بخش به زندگی خود ادامه دهند. حسن خلق همسران آثار زیادی بر تحکیم روابط آنها به جای می‌گذارد که از جمله می‌توان به ایجاد و تثبیت محبت، افزایش رزق و روزی آسان کردن مشکلات و ناهمواری‌های زندگی و افزایش طول عمر اشاره کرد. برای داشتن حُسن خُلق نیکو نیاز است که در زندگی احترام متقابل رعایت گردد. و با گذشت و مدارا و کم‌توقعی زندگی را شیرین‌تر ساخت. این تحقیق به روش توصیفی و شیوه‌ی کتابخانه‌ای گردآوری شده است.

کلیدواژه: حُسن خُلق، بد اخلاقی، خانواده، محبت، تغافل.

¹- طلبه فارغ التحصیل سطح دو حوزه علمیه الزهرا شیراز.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین سفارش‌های اسلام به انسان‌ها حسن خُلق و پرهیز از بدخلقی است. بدون شک داشتن حسن خلق در روابط بین انسان‌ها بسیار موثر است در تاریخ و در روایات نیز بسیار می‌بینیم که پیامبر و اهل بیت (علیهم السلام) نیز در برخوردهایی که با نزدیکان و حتی غیر مسلمانان داشتند بسیار با ملاطفت برخورد می‌کردند که این امر سبب شد تعدادی از غیر مسلمانان از همین رهگذر اسلام آوردند. حُسن خُلق در خانواده که اساسی‌ترین نهاد جامعه است اهمیت ویژه‌تری دارد چنانکه از آن به عنوان شاه کلید تحکیم روابط زن و شوهر یاد می‌شود و به عنوان عامل بسیار موثری در سازگاری و تحکیم بنیان خانواده معرفی شده است. از آثار حسن خلق که در این مقاله بررسی شده است می‌توان به ایجاد تثبیت محبت، افزایش عیش و رزق و روزی، آسان کردن ناهمواری‌های زندگی و افزایش طول عمر اشاره کرد. منابع متعددی درباره تحکیم بنیان خانواده نوشته شده است که عوامل مختلف را مورد بررسی قرار داده است اما در این تحقیق سعی شده است که به صورت دقیق‌تر به بیان تاثیر حسن خلق همسران بر استحکام نظام خانوادگی بپردازد.

1 - مفهوم شناسی

در ذیل به معنای لغوی و اصطلاحی حُسن خُلق اشاره خواهد شد.

1-1 - تعریف لغوی حسن خلق

عبارت از ملکه ای راسخ در نفس (چه خوب و چه بد) که در مقابل عمل قرار دارد؛¹ حسن در لغت یعنی زیبایی.² بنابراین حسن خلق در لغت یعنی ملکات اخلاقی زیبا.

1-2 - حسن خلق در اصطلاح

در اصطلاح دارای تعاریف مختلفی است و عمدتاً در سه تعریف قابل ارائه است:

1- نرم خوئی و خوش سخنی و گشاده رویی که مرحوم نراقی، معتقد است مراد از حسن خود در روایات، به همین معنی است.³

2- اعتدال در قوای عقلی و غضبی و شهوی، که درون فرد را از انوار افاضات علوم و معارف الهی درخشان و اعضای او را به قطعات و وظایف مشغول می کند و این حالت درونی با علاماتی چون معاشرت نیکو با مردم و بروز صفاتی مثل خوش برخوردی محبت راستی شناخته می شود بنابراین حُسن خُلق تابع استقامت تمام اعضای ظاهری و باطنی و زیبایی صورت درونی انسان در اثر این تناسب اخلاقی است.⁴

و همانطور که حسن ظاهری با زیبایی و تناسب همه اعضا محقق می شود حُسن خُلق که زیبایی باطنی است نیز با زیبایی همه صفات و اخلاق محقق می شود.⁵

3- فرد همتی جز خدا نداشته باشد و جلوه الهی را مشاهده کند و دیگر جفای خلق را به آن انگیزه تحمل نماید.⁶

1-3 - مفهوم خاص و عام حُسن خُلق

مفهوم حُسن خُلق در سنت اسلامی در دو دلالت خاص و عام به کار می رود. در معنای خاص حُسن خُلق بر فضائل اخلاقی ناظر بر مدارا و حُسن معاشرت با مردم دلالت دارد و در

¹- مجلسی، مراه العقول فی شرح اخبار آل الرسول، ص 166.

²- فیومی، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر، ص 136.

³- نراقی، علم اخلاق اسلامی، ج 1، ص 373.

⁴- مازندرانی، شرح الکافی، ج 8، ص 287.

⁵- صدرالدین شیرازی، شرح اصول الکافی، ج 1، ص 419.

⁶- ورام بن ابی فراس، مجموعه ورام آداب و اخلاق اسلام، ص 174.

معنای آن مراد از عام مجموعه تمامی رفتارهای نیکو و اخلاق پسندیده است حُسن خُلق به معنای نرم خویی، پاکیزه‌گفتاری، گشاده رویی و منش زیبا و با دیگران پاکیزه برخورد کردن است.¹

2 - جایگاه حُسن خُلق

حُسن خُلق بهترین کلید برای گشودن دلهاست. کلام ملایم، رفتار نیکو، گفتار مؤدبانه و جاذبه دار و تحمل و بردباری و خندان بودن همه از مظاهر حُسن خُلق است. خوش‌رویی و خوش خُلقی و لبخند و تبسم از ویژگی‌های بارز نبی اکرم اسلام (صلی الله علیه و آل و سلم) است.

قرآن کریم می‌فرماید: «وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ²؛ خوش رویی و تبسم سبب شادی بخشیدن به دیگران و زدودن غم و اندوه از دل و رویشان می‌باشد. این کار پاداشی بس عظیم نزد خدای مهربان دارد»

چنانچه صادق آل عبا (علیه السلام) می‌فرماید:

«مَنْ أَخَذَ مِنْ وَجْهِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ قَذَاهُ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ؛ کسی که از چهره برادر دینی اش رنج و اندوهی را بزدايد خداوند به پاداش آن، ده حسنه در نامه اعمالش می‌نویسد.» خوش گویی هم در همین جایگاه است که در برخورد با دیگران زبانی نرم و شیرین و ملاطفت آمیز داشته باشیم نه این که با زبانی گزنده و تلخ و رویی عبوس و چهره ای درهم با مردم مواجه شویم.

در این باره امیر المؤمنین (علیه السلام) می‌فرماید: «اجْعَلُوا فِي الْخُطَابِ تَسْمَعُوا جَمِيلَ الْجَوَابِ³، زیبا خطاب کنید تا جواب زیبا بشنوید.»

امام صادق (علیه السلام) فرمود: حسن خلق صاحبش را بدرجه روزه داری که به عبادت ما خیزد می‌رساند. امیرالمؤمنین (علیه السلام) فرمودند: «لَا عِيشَ لِمَنْ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ⁴؛ زندگی

¹- نراقی، جامع السادات، ج 1، ص 343.

²- سوره قلم، آیه: 4.

³- کریمی، پلی به سوی ملکوت، ص 88.

⁴- رسول محلاتی، غررالحکم و دررالکلم آمدی (ره) به صورت موضوعی، ج 1، ص 333.

بهتر از خلق نیکو نیست. هم چنین می‌فرمایند: «سنة اللئام قبح الکلام»¹؛ شیوه‌ی فرومایگان ، زشتگویی است.»

پس آگاه باش که مفهوم حسن خلق آن نیست که نیش انسان تا بناگوش برای خلاق باز باشد و همیشه در خیابان و اجتماعات خنده و بشاشیت داشته باشد بلکه حسن خلق آن است که در برابر رفتار زشت دیگران روشی را مدیریت نماییم که بهترین خیر و صلاح که مورد رضایت خداست حاصل شود.²

3 - اهمیت حسن خلق همسر

در روایات دینی معیارهای متعددی برای انتخاب همسر معرفی شده است اما بخش قابل توجهی از این معیارها جنبه‌ی شخصی و موردی دارند. از مهمترین ویژگی‌هایی که به کررات بر آن تأکید شده است خوش اخلاقی یا اخلاق پسندیده است که در مورد زن و مرد مورد تأکید قرار گرفته است.³

انسان باید از گزینش همسر بد اخلاق بپرهیزد، اخلاق نیکو زندگی را خوشایند و دلپذیر می‌کند و اخلاق بد زندگی را تلخ و سبب عذاب روح می‌شود. چنانچه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آل و سلم) فرمودند: «صفتی نزد خدا مبعوض‌تر از بدخلقی نیست ، همانا اخلاق بد عمل را فاسد می‌کند همچنان که سرکه عسل را فاسد می‌کند.»⁴

همچنین آمده شخصی برای امام رضا (علیه السلام) در نامه‌ای نوشت یکی از بستگانم از دخترم خواستگاری کرده ولی بد اخلاق است آیا دخترم را به او بدهم؟ حضرت فرمودند: اگر بد اخلاق است مبادا دخترت را به همسری او در آوری.

از نظر اسلام خانواده‌ای پست است که «دین» و «اخلاق» در آن حاکم نباشد. اگر شوهری بهترین خانه، ماشین، لباس، قیافه، و کلاً بهترین امکانات مادی را داشته باشد، اما بداخلاق و خشن باشد، تمام افراد خانواده ناراحت خواهند بود، به طوری که آرزو می‌کنند روی خاک بنشینند و پست‌ترین لباس‌ها را بپوشند و بدترین غذاها را بخورند، اما در خانه گرفتار خشونت، بدزبانی و بداخلاقی نباشند.

¹- محمدی ری شهری ، شرح شیخی ، میزان الحکمه، ج 11 ، ص 5241.

²- کلینی، کیمیای سعادت، ج 3، ص 61.

³- بستان، خانواده در اسلام ، ص 58.

⁴- جاهد، فضائل ، ص 155.

را به اندازه وسع و طاقت موجود قرار داده ، و تکالیف طبیعی و روزمره را در حدی به یکدیگر ارائه دهند، و از هم بخواهند، که به شیرینی، و با شوق و اشتیاق انجام بگیرد .

کم‌توقعی محصول وقار و ادب، و نتیجه معرفت و کرامت ، و میوه شیرین فروتنی و تواضع است. اگر بخواهید زندگی شیرین‌تر از عسل گردد، و هیچ گاه اختلاف مورد توجهی پیش نیاید، و همسر شما دچار رنجش نگردد، و تحقیر شخصیت نشود، و این رنجش و تلخی به اطرافیان سرایت نکند، در تمام امور زندگی نسبت به یکدیگر کم توقع باشید ، و بدانید کم توقعی چون جلوه رحمت حق در زندگی است، موجب جلب خوشنودی و رضایت حق نسبت به شما می‌شود. کم‌توقعی نوعی معروف ، حسنه‌ای از حسنات روحی، و صدقه‌ای از صدقات اسلامی، و دارای ده برابر مزد است، چرا زن و شوهر در این تجارت پرسود شرکت نکنند، و تا پایان عمر خود، از این حقیقت الهیه بهره‌مند نگردند، که ممنوع نمودن خویش از عنایت حق و رحمت دوست ظلمی سنگین و گناهی بزرگ و خسارتی غیرقابل جبران است.¹

¹ - انصاریان ، نظام خانواده در اسلام صص 195-197.

نتیجه گیری

خانواده همیشه و همه جا و در بین تمامی جوامع بشری به عنوان اساسی ترین نهاد اجتماعی زیربنای جوامع و منشأ فرهنگ ها و تمدن ها و تاریخ بشر بوده است. زن و شوهر بخاطر سعادت خود و فرزندشان لازم است یک سلسله مسائل اخلاقی را که قرآن مجید و روایات بر آن تأکید فراوان دارند را رعایت کنند. یکی از مهمترین سفارش های اسلام به انسان حُسن خَلق است. حُسن خَلق به معنای نرم خوی، پاکیزه گفتاری، گشاده رویی و منش زیبا است. این صفتی نیکو بهترین کلید برای گشودن دلهاست و از ویژگی های بارز نبی اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) است خوش اخلاقی همسران و پرهیز کردن از بدخلقی سبب ایجاد و تثبیت محبت، افزایش رزق و روزی، افزایش طول عمر و آسان کردن ناهمواره های زندگی می گردد. از نمونه های رفتاری حسن خلق در همسران می توان به احترام گذاشتن به یکدیگر، داشتن گذشت و مدارا در برابر مشکلات زندگی و تغافل در اموری که قابلیت چشم پوشی کردن را دارند و همچنین توجه کردن به توانایی های همسر و پرهیز از پرتوقعی اشاره کرد. اهمیت پرداختن به این موضوع ریشه در اهمیت نهاد خانواده دارد چرا که سعادت و شقاوت امت ها، مرهون رشادت و ضلالت خانواده است.

فهرست منابع:

* - قرآن

الف - کتب فارسی :

- 1- انصاریان ، نظام خانواده در اسلام ، قم: ام ابیها (سلام الله علیها)، چاپ بیست و پنجم، 1380.
- 2- بابایی خورزوقی ، نقش اسلام در ایجاد آرامش در زندگی زناشویی ، اصفهان: دارخونین، 1397.
- 3- _____، بهترین راه انتخاب همسر، اصفهان: دارخونین، 1394.
- 4- _____، نقش عیب مذهب در ایجاد آرامش ، اصفهان: دارخونین، 1395.
- 5- بستان، حسین، خانواده در اسلام، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ دوم، 1393.
- 6- پوریزدی، طوسی، رحمت الله و اسدالله، دوستت دارم همسر عزیزم، قم: نشر قدس، 1399.
- 7- جاهد، رضا، تغافل ، مشهد: سنبله، چاپ سوم، 1380.
- 8- رجایی، محمدرضا، راز خوشبختی دختران و پسران، اصفهان: سپاهان، 1395.
- 9- _____، راز خوشبختی زن و شوهر، اصفهان: مرغ سلیمان، 1391.
- 10- رسولی محلاتی، هاشم، غررالحکم و دررالكلم آمدی (به صورت موضوعی)، تهران: نشر فرهنگ اسلامی، چاپ دهم، ۱۳۸۶.
- 11- صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم، شرح اصول کافی، ج 1، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، چاپ اول، 1367.
- 12- غزالی اصفهانی، دانستنی های زناشویی ، اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، 1387.
- 13- فقیهی، علی نقی، چگونه همسری باشیم، مشهد: نشر قدس رضوی، 1391.
- 14- قانع، مهدی، دریچه ای نو به زندگی، مشهد: نشر قدس رضوی، 1391.
- 15- کریمی، فاطمه، پلی به سوی ملکوت، تهران: مشعر، 1386.
- 16- کوهی، محمدرضا، ویژگی ها و امتیازات زنان، تهران: بی نا، 1386.
- 17- مازندرانی، ملاصالح، شرح الکافی، ج 8، تهران: دارالکتاب الاسلامیه، بی تا.
- 18- محدثی، جواد، روزی حلالم آرزوست، مشهد: نشر قدس رضوی، 1396.

19- مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج 3، قم: نشر مدرسه علی بن ابی طالب، چاپ سوم، 1384.

20- نراقی، محمد مهدی، علم اخلاق اسلامی، ج 1، ترجمه‌ی جمال الدین مجتبوی، بی‌جا: حکمت، چاپ دوم، 1393.

21- واحد تحقیقات مؤسسه فرهنگی هنری جام طهور، دائره المعارف طهور، دایره المعارف طهور، اصفهان: نشر مؤسسه فرهنگی هنری جام موحد، 1395.

22- واعظ موسوی، مهدی، خانواده سبز، مشهد: استوار، 1388.

ب - کتب عربی

1- مجلسی، محدباقر، ترجمه عطاردی، ایمان و کفر از کتاب بحارالانوار، ج 2، تهران: نشر عطارد، 1378.

2- فیومی، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر، ص 136.

3- کلینی، محمد بن یعقوب، کیمیای سعادت، ج 3، بی‌جا: نشر عبدالله عصام رودسری، 1400 ه.ق.

4- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی، ج 11، قم: دارالحدیث، چاپ چهارم، 1383.

5- نراقی، علم اخلاق اسلامی، ترجمه‌ی جمال الدین مجتبوی، ج 1، بی‌جا: نشر حکمت، چاپ دوم، 1393.

6- ورام بن ابی فراس، مجموعه ورام آداب و اخلاق اسلام، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی قدس رضوی، چاپ اول، 1369.

